

KATARZYNA CHRZANOWSKA

<https://orcid.org/0000-0003-4048-7258>

(Instytut Sztuki, Polska Akademia Nauk)

WYPOSAŻENIE STANCJI KRAKOWSKIEJ KONGREGACJI MALARZY I POZŁOTNIKÓW W LATACH 1748–1782 I JEGO PÓŹNIEJSZE LOSY

Abstrakt

Artykuł stanowi rekonstrukcję procesu wyposażania mieszczącej się w budynku Szkół Nowodworskich stancji cechu malarzy i pozłotników przez członków tej organizacji oraz późniejszych losów zgromadzonych przedmiotów. Zespół obrazów, gipsatur, dokumentów oraz ruchomości związanych z działalnością kongregacji zebrany w latach 1748–1782, gdy cech pozostawał pod opieką Akademii Krakowskiej, został w późniejszych latach odebrany malarzom i pozłotnikom, a następnie stanowił przedmiot ich interwencji u rektora akademii. Po odzyskaniu ruchomości cech kolejnymi decyzjami doprowadził do całkowitego rozproszenia zespołu pierwotnego wyposażenia stancji.

Słowa kluczowe: cech malarzy i pozłotników w Krakowie, Szkoły Nowodworskie, Akademia Krakowska, malarstwo, XVIII wiek, majstersztyk

Cech malarzy i pozłotników działający w Krakowie w XVIII wieku był organizacją o istotnym znaczeniu dla kształtowania poziomu malarstwa w mieście. Członkowie kongregacji podjęli w ciągu tego stulecia próbę zmiany swojego statusu i podniesienia malarstwa do rangi sztuki wyzwolonej. Po zatwierdzeniu nowego statutu w roku 1745 malarze rozpoczęli starania o przejście pod opiekę Akademii Krakowskiej¹, które dwa lata później zakończyły się sukcesem, gdy piętnastu z nich wpisało się do *Album Studiosorum*². Do tej grupy, rozszerzanej

w kolejnych latach, należeli między innymi Andrzej Cangler, Gabriel Dorajski, Łukasz Orłowski oraz starszy Dominik Maria Mangini³. Powiązania między cechem i akademią zostały umocnione kolejnymi statutami nadanymi malarzom w latach 1748, przez rektora Stanisława Filipowicza⁴, oraz 1766⁵. Drugi z dokumentów miał stanowić podstawę do rozpoczęcia nauczania rysunków, które planowano prowadzić w Szkołach Nowodworskich⁶. Status ma-

¹ Mirosława Chamcówna, *Walka malarzy krakowskich o wyzwolenie spod praw cechowych*, „Biuletyn Historii Sztuki”, 1954, t. 16, nr 2, s. 215; Zbigniew Michalczyk, *Krakau (Kraków)*, w: *Statuta pictorum. Kommentierte Edition der Maler(zunft)ordnungen im deutschsprachigen Raum des Alten Reiches*, hg. Andreas Tacke, Bd. 3: *Krakau bis Nürnberg*, Petersberg 2018, s. 35–36.

² M. Chamcówna, *Walka malarzy krakowskich*, op. cit., s. 215; Karol Lewicki, *O malarzach krakowskich w metrykach studentów U.J. w XVIII w.*, „Biuletyn Historii Sztuki”, 1955, t. 17, nr 2, s. 264; Danuta Wysocka, *Notatki o kształceniu artystycznym w Krakowie w XVIII i XIX wieku*, „Rocznik Krakowski”, T. 46: 1975, s. 83.

³ *Album studiosorum Universitatis Cracoviensis*, t. 5, *Continens nomina studiosorum ab anno 1720 ad annum 1780*, red. Karol Lewicki, Jerzy Zathej, Kraków–Wrocław 1956, s. 84, późniejsze wpisy m.in. s. 86, 89, 99, 108; K. Lewicki, *O malarzach krakowskich*, op. cit., 1955, s. 264.

⁴ Kalina Bartnicka, *Polskie szkolnictwo artystyczne na przełomie XVIII i XIX wieku (1764–1831)*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1971, s. 19–20; Z. Michalczyk, *Krakau (Kraków)*, op. cit., s. 99–105.

⁵ K. Bartnicka, *Polskie szkolnictwo artystyczne*, op. cit., s. 20–22; Z. Michalczyk, *Krakau (Kraków)*, op. cit., s. 106–124.

⁶ K. Bartnicka, *Polskie szkolnictwo artystyczne*, op. cit., s. 20–22; D. Wysocka, *Notatki o kształceniu artystycznym*, op. cit., s. 87; Henryk Barycz, *Historia Szkół Nowodworskich od założenia do reformy H. Kollątaja*, Kraków 1988, s. 258.

larzy zmienił się w wyniku reformy Akademii Krakowskiej przeprowadzonej przez Hugona Kołłątaja. W 1782 roku usunięto ich z akademii, zatrudniając na stanowisku nauczyciela rysunków Dominika Estreichera⁷. Król Stanisław August Poniatowski w 1784 roku zatwierdził nowy statut kongregacji, potwierdzając powrót malarzy związanych z akademią do cechu⁸.

Lata 1748–1782 wyznaczają więc szczególnie okres w historii krakowskiego cechu malarzy i pozłotników, kiedy jego działalność była ściśle związana z Akademią Krakowską oraz regulowana prawnie nadanymi przez nią statutami. W związku z tą zmianą członkowie kongregacji otrzymali nową stancję mieszczącą się w budynku Szkół Nowodworskich⁹, którą wyremontowali oraz urządzili, a wraz z reformą Kołłątaja utracili razem z całym wyposażeniem¹⁰. Celem niniejszego studium jest odtworzenie procesu wyposażania nowej stancji cechu, zabiegów malarzy o odzyskanie przedmiotów zgromadzonych w swojej siedzibie, a następnie dalszego gospodarowania ruchomościami pochodzącymi pierwotnie z lektorium w Szkołach Nowodworskich.

Badania nad działalnością cechu malarzy i pozłotników w Krakowie w XVIII wieku rozpoczęto już w następnym stuleciu. Wśród powstałych dotychczas opracowań wyróżnić można grupę publikacji poruszających kwestie dążenia malarzy do objęcia cechu opieką przez Akademię Krakowską oraz późniejszej działalności po uzyskaniu nowych statutów. Edward Rastawiecki przedstawił ich starania o przejście pod zwierzchnictwo Akademii oraz opublikował przywileje nadane kongregacji malarzy i pozłotników w związku z tą zamianą¹¹. Uwagę na te działania zwrócił także Leonard Lepszy, który przeanalizował ikonografię pieczęci cechu z 1761 roku¹². Związki łączące w XVIII wieku krakowski

cech malarzy i pozłotników z Akademią Krakowską przedstawiły Mirosława Chamcówna¹³ i Kalina Bartnicka¹⁴, Karol Lewicki opracował spis malarzy wpisanych do *Album Studiosorum* Akademii Krakowskiej¹⁵, a Danuta Wysoczańska przeanalizowała kształcenie w zakresie malarstwa prowadzone w Krakowie od lat czterdziestych XVIII wieku do drugiej dekady XIX¹⁶. Zbigniew Michalczyk syntetycznie przedstawił historię krakowskiego cechu malarzy i pozłotników, w tym starania o przyjęcie pod zwierzchnictwo Akademii Krakowskiej oraz usunięcie z tej instytucji¹⁷. Dotychczas tylko ten badacz poruszał kwestie wyposażania stancji cechowej, która mieściła się w budynku Szkół Nowodworskich¹⁸.

Mimo przyjęcia malarzy i pozłotników pod opiekę Akademii Karkowskiej pod koniec lat czterdziestych XVIII wieku, pierwszy wpis dotyczący przeznaczonej dla nich stancji mieszczącej się w budynku Szkół Nowodworskich (il. 1) został odnotowany w protokołach z posiedzeń kongregacji w marcu 1754 roku¹⁹. Członkowie cechu podjęli wówczas decyzję, że gdy tylko przejmą i przygotują miejsce „w Classes Nowodworskich szkół”, przeniosą tam wszystkie zgromadzone prace prezentowane „przy admissyach”²⁰, czyli najprawdopodobniej majstersztyki krakowskich malarzy cechowych lub prace, które malarze wykształceni poza miastem prezentowali przy przyjęciu do tej organizacji. Już w następ-

XVIII wieku: przyczynek do historii sztuki, Kraków 1896, s. 38–41.

¹³ M. Chamcówna, *Walka malarzy krakowskich*, op. cit., s. 215–234.

¹⁴ K. Bartnicka, *Polskie szkolnictwo artystyczne*, op. cit., s. 19–22, 45–46.

¹⁵ K. Lewicki, *O malarzach krakowskich*, op. cit., s. 264.

¹⁶ D. Wysoczańska, *Notatki o kształceniu artystycznym*, op. cit., s. 83–98.

¹⁷ Z. Michalczyk, *Krakau (Kraków)*, op. cit., s. 35–44.

¹⁸ Ibidem, s. 42.

¹⁹ Muzeum Narodowe w Krakowie (dalej: MNK), VIII-rkps. 1131, Aktorat kongregacji Malarskiej Zamykającej w sobie Wszystkie obrządki, iako to Elekcye Seniorskie, Wpisy i wypisy, Dekreta rozne, y inne uchwalenia agituujące się na Sesyach teyże kongregacyi, czyli to publicznych czyli prywatnych który Aktorat porządkiem należytem pisany zaczyna się w Roku Tysięcznym Siedemsetnym Czterdziestym Siódmym Dnia Dziewiętnastego Marca, s. 30–34. Pojawiające się w przypisach różnice w zapisie odwołań do cytowanych archiwaliów wynikają z różnych wzorów sygnatur stosowanych w poszczególnych instytucjach, w których przechowywane są materiały źródłowe wykorzystane w niniejszym artykule.

²⁰ Ibidem, s. 32.

⁷ M. Chamcówna, *Walka malarzy krakowskich*, op. cit., s. 224–225; D. Wysoczańska, *Notatki o kształceniu artystycznym*, op. cit., s. 87–89.

⁸ D. Wysoczańska, *Notatki o kształceniu artystycznym*, op. cit., s. 89; Z. Michalczyk, *Krakau (Kraków)*, op. cit., s. 45.

⁹ Z. Michalczyk, *Krakau (Kraków)*, op. cit., s. 39, 131–140.

¹⁰ D. Wysoczańska, *Notatki o kształceniu artystycznym*, op. cit., s. 88.

¹¹ Edward Rastawiecki, *Słownik malarzów polskich tudzież obcych w Polsce osiadłych lub czasowo w niej przebywających*, t. 3, Warszawa 1857, s. 435–465.

¹² Leonard Lepszy, *Cech malarski w Polsce. Przyczynek do historii sztuki*, „Wiadomości Numizmatyczno-Archaeologiczne”, nr 2 i 3, t. 2, 1895, kol. 314–316; idem, *Cech malarski w Polsce: od wieków średnich do końca*

1. Fasada Collegium Nowodworskiego. Fot. K. Chrzanowska

nym miesiącu senior Mikołaj Janowski zaproponował przeprowadzenie wśród członków kongregacji składki na remont stancji, w której miały się odbywać sesje cechu oraz „lekcja Malarska”²¹. Siedmiu malarzy, w tym Andrzej Radwański, Józef Komoniecki, Marcin Stachowicz oraz sam Janowski wpłaciło po 18 złotych, pozostali mistrzowie mieli przekazać po 9, a czeladnicy po 5 złotych i 2 grosze²². Zebranie składki na remont potwierdzono w ramach sesji, która odbyła się 3 czerwca 1754²³. W spisie dochodów cechu odnotowano, że dzięki składce pozyskano na „Lektoryum przy Szkołach Nowodworskich” 126 złotych, przy czym przy nazwiskach Mikołaja Janowskiego, Andrzeja Radwańskiego, Józefa Komonieckiego, Franciszka Romanowskiego i Józefa Kopaczyńskiego odnotowano wpłaty po 18 złotych, przy nazwisku Bartłomieja Dynarowskiego

²¹ Ibidem, s. 40.

²² Ibidem, s. 40–41.

²³ Ibidem, s. 42.

wpłatę 36 złotych, a kolumna dotycząca wysokości wpłat przy nazwiskach Gabriela Duranskiego (zapis ten odnosi się zapewne do Gabriela Dorajskiego), Marcina Stachowicza, nieznanego z imienia A. Kunikiewicza, Łukasza Orłowskiego i Bonawentury Batkowskiego pozostała pusta²⁴. W przypadku towarzyszy odnotowano wpłaty wynoszące po 5 złotych i 2 grosze przy nazwiskach Karola Wochowskiego, Losza, który mógł być tożsamy z Andrzejem Losse, oraz Jana Staszowskiego, 8 złotych przy nazwisku Michała Popławskiego, 3 złote 24 grosze przy nazwisku Jana Remiszowskiego oraz 36 złotych przy nazwisku Benedykta Sochackiego z dopiskiem „na wypis”²⁵. Przy nazwiskach Stanisława Karbowskiego, Jana Gołębiowskiego i nieznanego z imienia J. Korzeniowskiego nie odnotowano natomiast żadnej kwoty²⁶.

²⁴ MNK, VIII-rkps. 696, Regestr percepty i expensy Kongregacji Malarskiej, s. 114.

²⁵ Ibidem, s. 113.

²⁶ Ibidem.

Na tej samej sesji podjęto decyzje dotyczące prac, które członkowie cechu mają wykonać „do przyszłej stancyi”²⁷. Każdy z obrazów miał mieć te same wymiary, wynoszące 2 łokcie wysokości i 1,5 łokcia szerokości²⁸. Dominik Maria Mangini zobowiązał się namalować „ogrodną włoszczyznę”, do której ramę miał wyzlócić Piotr Papucieński, Antoni Szulc w ramach majstersztyku miał namalować św. Łukasza, a złocenie ramy zlecono Józefowi Kopańczyńskiemu, Łukasz Orłowski miał namalować scenę Ukrzyżowania „lub co się mu zdawać będzie”, do której ramę miał pozłocić Bonawentura Batkowski, Andrzejowi Radwańskiemu oraz Gabrielowi Dorajskiemu nie narzucono żadnego tematu, pozwalając obu wykonać obrazy o wybranej przez siebie tematyce, a ramy do nich mieli wyzlócić odpowiednio Jan Albrychiewicz i Józef Komoniecki²⁹. Przygotowanie ostatniego obrazu powierzono Krzysztofowi Sikorskiemu, którego zobowiązano do namalowania Matki Bożej z Jezusem oraz wyzlócenia ramy tego obrazu³⁰. Podczas sesji kongregacji, która odbyła się we wrześniu, w związku z możliwością pozyskania dla cechu obrazu przedstawiającego św. Łukasza „dawney sztuki” z kościoła pw. Wszystkich Świętych, zobowiązano seniora Mikołaja Janowskiego do podjęcia stosownych w tym celu działań³¹. Równocześnie Antoni Szulc, któremu polecono wykonanie w ramach majstersztyku przedstawienia tego świętego do stancyi cechu, uchylający się od spełnienia tego zobowiązania, miał zostać pociągnięty do odpowiedzialności przed sądem rektora Akademii Krakowskiej³². Malarze najprawdopodobniej przystąpili do remontu stancyi niezwłocznie, skoro pierwszą sesję cechu, która odbyła się w „lektorium między Classes”, odnotowano pod datą 15 września 1754 roku³³. Kolejne decyzje dotyczące obrazów

przeznaczonych do lektorium cechu zapadły na sesji mającej miejsce w listopadzie tego roku, kiedy to postanowiono, że nowe obrazy zostaną wykonane „na nowy rok”³⁴. Na sesji 15 grudnia malarze planowali już prowadzenie publicznych lekcji „prima rudimenta Nauk Malarskich” dla uczniów, którzy mieli się gromadzić w nowo wyremontowanym lektorium w Szkołach Nowodworskich Akademii Karkowskiej³⁵. Rysunki potrzebne do rozpoczęcia nauki, opatrzone własnym komentarzem, nazywane przez samego artystę „alfabetem malarskim”, miał przygotować Andrzej Radwański³⁶.

Podsumowując wydatki seniora kongregacji Mikołaja Janowskiego w 1754 roku związane z nowym lektorium oraz jego wyposażaniem, odnotowano kwotę 250 złotych i 22 groszy, co stanowiło ponad trzy czwarte wszystkich wydatków cechu w tym roku³⁷. Kolejne koszty związane z przedmiotami przeznaczonymi do stancyi cechu wymieniono dopiero w 1760 roku, kiedy odnotowano 4 złote i 6 groszy wynagrodzenia dla snycerza za model pieczęci określony jako „blaiier” oraz dwie wypłaty wynagrodzenia dla złotnika, z których pierwsza została opisana „na zadatek pieczęci” i wynosiła 38 złotych, a druga 22 złote i 24 grosze³⁸. W dniu 20 grudnia następnego roku zanotowano opłacenie 121 złotych i 18 groszy za pieczęć oraz 32 złotych 28 groszy „od roboty teyże pieczęci”³⁹. Na tłu pieczęci połączono herb cechu z trzema tarczami z herbem Akademii Krakowskiej – skrzyżowanymi berłami pod koroną⁴⁰ (il. 2). Futerał na nią zakupiono w 1763 roku, wpi-

²⁷ MNK, VIII-rkps. 1131, Aktorat kongregacji Malarzkiej, op. cit., s. 42; Z. Michalczyk, *Krakau (Kraków)*, op. cit., s. 39–40.

²⁸ MNK, VIII-rkps. 1131, Aktorat kongregacji Malarzkiej, op. cit., s. 42.

²⁹ Ibidem, s. 42; Z. Michalczyk, *Krakau (Kraków)*, op. cit., s. 40, przypis 173; Katarzyna Chrzanowska, *Biografia i twórczość Łukasza Orłowskiego w świetle źródeł archiwalnych*, „Barok. Historia – Literatura – Sztuka”, 2020–2021, nr 53–56, s. 207.

³⁰ MNK, VIII-rkps. 1131, Aktorat kongregacji Malarzkiej, op. cit., s. 42; Z. Michalczyk, *Krakau (Kraków)*, op. cit., s. 40, przypis 173.

³¹ MNK, VIII-rkps. 1131, Aktorat kongregacji Malarzkiej, op. cit., s. 54.

³² Ibidem, s. 54–55.

³³ Ibidem, s. 50; Z. Michalczyk, *Krakau (Kraków)*, op. cit., s. 39.

³⁴ MNK, VIII-rkps. 1131, Aktorat kongregacji Malarzkiej, op. cit., s. 55–56;

³⁵ Ibidem, s. 57.

³⁶ Ibidem, s. 58; Archiwum Narodowe w Krakowie (dalej: ANK), Zbiór Ambrożego Grabowskiego, 29/676/0/2/16, Cracoviensia. Zbiór pism dotyczących się dziejów miasta Krakowa jakoteż Akademii, szkół, burs, pobożnych zakładów, s. 1596; Antoni Tomasz Piotrowski, *Dziennik malarski Andrzeja Radwańskiego malarza krakowskiego z XVIII wieku*, „Krzysztofor”, T. 16: 1989, s. 114; Zbigniew Michalczyk, *W lustrzanym odbiciu. Grafika europejska a malarstwo w Rzeczypospolitej w czasach nowożytnych ze szczególnym uwzględnieniem późnego baroku*, Warszawa 2016, s. 129; idem, *Krakau (Kraków)*, op. cit., s. 40.

³⁷ MNK, VIII-rkps. 696, Registr percepty i expensy, op. cit., s. 3.

³⁸ Ibidem, s. 4.

³⁹ Ibidem, s. 5.

⁴⁰ Leonard Lepszy, *Cech malarski w Polsce*, op. cit., kol. 314–316 oraz idem, *Cech malarski w Polsce: od wieków średnich*, op. cit., s. 38–41 (tam omówienie ikonografii pieczęci); D. Wysoczańska, *Notatki o kształceniu artystycznym*, op. cit., s. 84.

2. Odrys odcisku pieczęci cechu malarzy i pozłotników. Fot. za Leonard Lepszy, *Cech malarski w Polsce. Przyczynek do historii sztuki*, „Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne”, 1895, nr 2–3, t. 2, kol. 314

sując w księdze rachunkowej 7 złotych i 6 groszy wydane na ten cel pod datą 9 stycznia⁴¹.

O ustaleniach dotyczących oddawania przez członków cechu prac do stacji kongregacji przypomniano na sesji 23 maja 1763 roku, zobowiązując ich do przygotowania „sztuk” na następną sesję generalną⁴². Malarze i pozłotnicy nie wywiązali się jednak z tych zobowiązań, o czym świadczy upomnienie skierowane do nich w czerwcu następnego roku⁴³. Zapewne w związku z niewielkim stopniem realizacji wcześniejszego zlecenia oraz śmiercią większości spośród wskazanych pierwotnie wykonawców⁴⁴ wybrano nową grupę malarzy i pozłotników mających

⁴¹ MNK, VIII–rkps. 696, Registr percepty i expensy, op. cit., s. 5.

⁴² MNK, VIII–rkps. 1131, Aktorat kongregacji Malarzkiej, op. cit., s. 147; Z. Michalczyk, *Krakau (Kraków)*, op. cit., s. 40.

⁴³ MNK, VIII–rkps. 1131, Aktorat kongregacji Malarzkiej, op. cit., s. 159–160; Z. Michalczyk, *Krakau (Kraków)*, op. cit., s. 42.

⁴⁴ ANK, 29/155/0/-/1, Wykazy mistrzów malarskich żyjących i zmarłych, rozpoczęte w r. 1759, s. 3; *Albrychiewicz Jan*, w: *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających. Malarze, rzeźbiarze, graficy*, t. 1, red. Jolanta Maurin-Białostocka, Hanna Bartnicka-Górska, Janusz Derwojed et al., Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1971, s. 17; Krystyna Dżułyńska, Barbara Fischingerowa, *Batkowski Bonawentura*, w: *Słownik artystów polskich i obcych*, op. cit., s. 104; Andrzej Ryszkiewicz, *Dorajski Gabriel*, w: *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających. Malarze, rzeź-*

przygotować prace dla cechu oraz przydzielono im nowe tematy obrazów. Według nowych ustaleń Łukasz Orłowski miał przekazać do stacji cechu „historię”, Mikołaj Janowski przedstawienie Jezusa, Kazimierz Mołodziński przedstawienie Najświętszej Panny Marii, Stanisław Mogiłański architekturę⁴⁵, Krzysztof Sikorski pracę „z dawnych obrazów”, Jan Neinderffer pejzaż, Wincenty Orłowski „historię”, Wojciech Poziemski obraz o nieustalonej tematyce⁴⁶, a ksiądz Mikoszewski, zapewne tożsamy z Bernardem Mikoszewskim, „historię lub miniaturę”⁴⁷. Złocenie ram zlecono natomiast Józefowi Kumunieckiemu, Janowi Remiaszowskiemu, Walentemu Janowskiemu, Józefowi Kopacinskiemu, Karolowi Wochowskiemu, Wojciechowi Gajeckiemu oraz Benedyktowi Sochackiemu⁴⁸. Ponadto Józef Kumuniecki i Wojciech Gajecki zobowiązali się do podjęcia starań o pozyskanie pracy wykonanej przez zmarłego Józefa Komonieckiego⁴⁹. Już w kolejnym miesiącu ponownie przypomniano malarzom o ich zobowiązaniu do przygotowania swoich prac i przekazania ich do lektorium⁵⁰. Wobec stosowanej przez niektórych mistrzów wymówki, że ich prace jeszcze nie są gotowe, w protokole sesji zapisano konkretne terminy, w których mają oni oddać swoje dzieła⁵¹. Zgodnie

biarze, graficy, t. 2, red. Jolanta Maurin-Białostocka, Hanna Bartnicka-Górska, Joanna Białynicka-Birula et al., Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1975, s. 88; *Komoniecki Józef*, w: *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających (zmarłych przed 1966 r.)*. *Malarze, rzeźbiarze, graficy*, t. 4, red. Jolanta Maurin Białostocka, Janusz Derwojed, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1986, s. 74; *Mangini Dominik Maria*, w: *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających (zmarłych przed 1966 r.)*. *Malarze, rzeźbiarze, graficy*, t. 5, red. Janusz Derwojed, Warszawa 1993, s. 327; *Aleksandra Bernatowicz, Radwański Andrzej*, w: *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających (zmarłych przed 1966 r.)*. *Malarze, rzeźbiarze, graficy*, t. 8, red. Urszula Makowska, Katarzyna Mikocka-Rachubowa, Warszawa 2007, s. 181.

⁴⁵ MNK, VIII–rkps. 1131, Aktorat kongregacji Malarzkiej, op. cit., s. 160; Z. Michalczyk, *Krakau (Kraków)*, op. cit., s. 42; K. Chrzanowska, *Biografia i twórczość Łukasza Orłowskiego*, op. cit., s. 211.

⁴⁶ MNK, VIII–rkps. 1131, Aktorat kongregacji Malarzkiej, op. cit., s. 160; Z. Michalczyk, *Krakau (Kraków)*, op. cit., s. 42.

⁴⁷ MNK, VIII–rkps. 1131, Aktorat kongregacji Malarzkiej, op. cit., s. 160.

⁴⁸ *Ibidem*; Z. Michalczyk, *Krakau (Kraków)*, op. cit., s. 42.

⁴⁹ MNK, VIII–rkps. 1131, Aktorat kongregacji Malarzkiej, op. cit., s. 160.

⁵⁰ *Ibidem*, s. 161.

⁵¹ *Ibidem*.

z tymi ustaleniami Walenty Janowski i Wincenty Orłowski mieli przekazać swoje prace po tygodniu, Jan Neinderffer po dwóch tygodniach, a Stanisław Mogiłański i Józef Kopaciński odpowiednio po trzech i czterech tygodniach⁵².

Poza wymienionymi pracami, których wykonanie zostało zlecone przez cech konkretnym malarzom i pozłotnikom, na wyposażenie lektorium miały się także składać prace, które kongregacja polecała oddawać do stancji czeladnikom ubiegającym się o mistrzostwo w przypadku kształcenia w ramach struktur tej organizacji lub przyjęcie do cechu, jeśli prosił o to artysta przyjeżdżający do Krakowa z innego ośrodka. Na sesjach, które odbyły się w maju 1761 roku, kongregacja poleciła Benedyktowi Sochackiemu oddanie do stancji „sztuki złoconej” jako jeden z warunków uzyskania tytułu mistrza⁵³, a Kazimierzowi Mołodzińskiemu starającemu się o tytuł mistrza w malarstwie polecono przekazanie „sztuki [...] według statutu”⁵⁴. O obowiązku prezentowania majstersztyków oraz przekazywania ich do stancji cechu dodatkowo przypomniał senior Mikołaj Janowski na sesji cechu we wrześniu 1762, chcąc zapewne wyegzekwować wykonanie zaległych prac⁵⁵. W październiku tego roku pracę mistrzowską miał przekazać do kongregacji Wojciech Gajecki, starający się o przyjęcie na magistra w zakresie pozłotnictwa⁵⁶. Na sesji przeprowadzonej 8 kwietnia 1764 roku polecono Stanisławowi Mogiłańskiemu, najprawdopodobniej tożsamemu ze Stanisławem Mogiłańskim, który został „wykreowany za kandydata drugiej klasy”, oddanie do lektorium „sztuki swoiey umiejętności”, którą miała być architektura⁵⁷. Najprawdopodobniej wymóg oddawania prac do stancji cechu nadal nie był przestrzegany, skoro na sesji w czerwcu 1764 roku, powołując się na ustalenia z maja poprzedniego roku, zdecydowano, że wszyscy mistrzowie mają w ciągu czterech tygodni przygotować swoje prace mistrzowskie i przekazać je do lektorium⁵⁸. W grudniu 1766 roku Marcin Stachowicz oraz Staszowski, zapewne Jan, zobowiązali się do oddania swoich prac do stancji cechu „na przyszłe suchedni”⁵⁹. W lutym 1768 roku do grona mistrzów cechowych przyjęty został Włoch Jan Merlini, a jako jeden z warunków uzyskania tej zgody

wskazano mu obowiązek przekazania do lektorium w ciągu trzech miesięcy „sztuki” pokazującej jego umiejętności⁶⁰.

W rachunkach cechu odnotowywano równocześnie kolejne wydatki związane z utrzymaniem oraz wyposażaniem lektorium. W październiku 1764 roku kongregacja zapłaciła 2 złote za klucz do stancji⁶¹. W 1766 pod datą 5 stycznia zanotowano zapłacenie 4 złotych pani Orłowskiej „za Obrazek Chłopka nagiego”, 5 złotych za praszkę do pieczęci⁶² oraz, co istotne, 60 złotych za „Gipsatury do Lektoryum”⁶³ oraz 5 złotych za listwy do gipsatur i ramkę przeznaczoną do obrazu przedstawiającego św. Łukasza⁶⁴. Można przypuszczać, że zakupiony akt jest tym samym obrazem, który odnotowano w spisanej dzieł wcześniej taksie obrazów po zmarłym malarzu Łukaszu Orłowskim i wyceniono na 4 złote⁶⁵. Sprzedająca mogłaby być wówczas z dużym prawdopodobieństwem tożsama z wdową po malarzu Franciszką Orłowską. W kwietniu tego roku zanotowano wydatek 1 złoty 16 groszy za bretnale, ćwieki i „szpagat” do gipsatur⁶⁶, a w lipcu ponownie koszt klucza do sali cechu wynoszący tym razem 1 złoty i 18 groszy⁶⁷. Zakup „gipsatur”, czyli modeli części ciała ludzkiego, na które przeznaczono niewielką kwotę, można powiązać z nadanymi kongregacji w 1766 roku nowymi regulacjami dotyczącymi kształcenia w zakresie rysunku i malarstwa z podziałem na klasy⁶⁸.

Malarze starali się także rozbudowywać zbiór prac mistrzowskich gromadzonych w stancji. W kwietniu 1773 roku przy przyjmowaniu Floriana Dynarowskiego na mistrza polecono mu oddać do lektorium „sztukę dla pamiątki swoiey experyency”⁶⁹, a w grudniu tego roku przekazanie do

⁵² Ibidem.

⁵³ Ibidem, s. 120.

⁵⁴ Ibidem, s. 120–121.

⁵⁵ Ibidem, s. 131–132.

⁵⁶ Ibidem, s. 135v. –136.

⁵⁷ Ibidem, s. 154.

⁵⁸ Ibidem, s. 159.

⁵⁹ Ibidem, s. 186, 189.

⁶⁰ Ibidem, s. 200.

⁶¹ MNK, VIII–rkps. 696, Regestr percepty i expensy, op. cit., s. 7.

⁶² Ibidem, s. 8.

⁶³ Ibidem; Z. Michałczyk, *W lustrzanym odbiciu*, op. cit., s. 130.

⁶⁴ MNK, VIII–rkps. 696, Regestr percepty i expensy, op. cit., s. 8.

⁶⁵ MNK, VIII–rkps. 1129, Książka zawierająca: protokoły sesji, spisy oszacowanych na żądanie sukcesorów obrazów, spisy ruchomości kongregacji, s. 11–12; K. Chrzanowska, *Biografia i twórczość Łukasza Orłowskiego*, op. cit., s. 220.

⁶⁶ MNK, VIII–rkps. 696, Regestr percepty i expensy, op. cit., s. 8.

⁶⁷ Ibidem.

⁶⁸ Z. Michałczyk, *Krakau (Kraków)*, op. cit., s. 41, 106–124.

⁶⁹ MNK, VIII–rkps. 1131, Aktorat kongregacyi Malarzkiej, op. cit., s. 223.

lektorium pracy „według upodobania” zostało wymienione jako jeden z warunków przyjęcia na mistrza Kazimierza Stawskiego⁷⁰. W kolejnym roku warunek ten miał spełnić Tomasz Popławski przyjęty na magistra na sesji, która odbyła się we wrześniu⁷¹. Ten sam warunek oddania sztuki mistrzowskiej do stancji kongregacji otrzymali w kwietniu 1775 roku Jan Molitor⁷², a w listopadzie Jan Gawęcki⁷³. W następnym taki wymóg przyjęcia na mistrza cechu postawiono w lutym Ludwikowi Kromzayowi⁷⁴, a w marcu Franciszkowi Mezlowi zajmującemu się malarstwem⁷⁵. W kwietniu tego roku kongregacja potwierdziła przekazanie przez Tomasza Popławskiego swojej pracy do stancji⁷⁶. W kwietniu 1780 roku odnotowano, że Łukasz Raczkowski, zapewne tożsamy z Łukaszem Raczkowskim, oddał do cechu nieokreśloną „sztukę”⁷⁷.

Prowadzone dotychczas badania nad twórczością krakowskich malarzy cechowych pozwoliły na rozpoznanie prac jedynie niewielkiej grupy mistrzów należących do kongregacji. Przedmiotem szerszych opracowań stały się dotychczas prace Jana Neinderffera⁷⁸, Łukasza Orłowskiego⁷⁹, Andrzeja Radwańskiego⁸⁰ oraz Michała Stachowicza⁸¹, przy czym najwięcej uwagi poświęcono ostatnim dwóm z wymienionych twórców. Równocześnie Mikołaja Janowskiego, Orłowskiego oraz Neinderffera wskazywano jako najlepszych malarzy czynnych w Krakowie w 2. połowie XVIII stulecia⁸², podkreślając, że pod względem wszechstronności wykształcenia i ambicji intelektualnych wyjątkowe miejsce wśród członków cechu zajmował Radwański⁸³. Potwier-

dzone realizacje malarskie tych artystów cechuje sprawne operowanie modelunkiem światłocienowym, bogata paleta barwna oraz powszechna wśród malarzy praktyka wykorzystywania wzorów graficznych. Wykonując prace dla różnych grup zleceniodawców związanych z Krakowem, członkowie kongregacji z pewnością trafiali w ich gusta, tworząc równocześnie środowisko o lokalnym znaczeniu.

Wyposażenie stancji zostało udokumentowane w inwentarzu spisany 2 czerwca 1772 roku przez Walentego Janowskiego i uzupełnione późniejszymi wpisami innej osoby⁸⁴. Z ostatniego fragmentu tego dokumentu wynika, że malarze dysponowali dwoma pomieszczeniami, w których przed ścianami pokrytymi tablaturami ustawiono ławy do siedzenia⁸⁵. W „skarbie kongregacy” przechowywano wówczas przywilej „z pieczęcią Gockim Arakterem” oraz przywileje nadane przez Stefana Batorego, Władysława IV i Augusta III wraz z tłumaczeniem na język polski⁸⁶. Ponadto cech przechowywał „Instrument Łaciński” opieczętowany przez Akademię Krakowską, dwa statuty określone jako „nowo ułożone”, rejestr żyjących i zmarłych członków, akta z lat 1748–1767, nieokreślony rejestr spisany na pergaminie, akta określone jako dawniejsze oraz dwa zbiory akt opisane jako stare i dawniejsze, odpowiednio w białym i żółtym pergaminie⁸⁷. Zaznaczono także, że przywilej pozostawiony w Warszawie oczekuje na podpis króla⁸⁸. Kończąc spis dokumentów, inną ręką dopisano: odnaleziony w roku 1782 przywilej nadany przez króla Jana Kazimierza, przywilej od króla Stanisława Augusta Poniatowskiego oraz 13 ksiąg o różnych formatach przekazanych przez księdza Bernarda Mikoszowskiego w zastaw do cechu⁸⁹. Na sesji 21 lutego 1779 roku zdecydowano o sprzedaży księzek po zmarłym księdzu Mikoszowskim, które cech otrzymał za jego dług, a księgę określoną jako „Alfabetyczna” zostawiono w archiwum kongregacji⁹⁰. Tą samą ręką dopisano do spisu także inne przedmioty stanowiące własność cechu. Wymie-

⁷⁰ Ibidem, s. 227.

⁷¹ Ibidem, s. 234.

⁷² Ibidem, s. 237.

⁷³ Ibidem, s. 239–240.

⁷⁴ Ibidem, s. 240–241.

⁷⁵ Ibidem, s. 241–242.

⁷⁶ Ibidem, s. 242.

⁷⁷ Ibidem, s. 260–261.

⁷⁸ Paweł Dettloff, *Jan Neinderffer – krakowski twórca rokokowych malowideł ściennych*, „Biuletyn Historii Sztuki”, 2016, t. 78, nr 1, s. 51–91.

⁷⁹ K. Chrzanowska, *Biografia i twórczość Łukasza Orłowskiego*, op. cit., s. 211–218.

⁸⁰ Ostatnio Natalia Koziara-Ochęduszek, *Mistrzostwo rysunku. Andrzej Radwański (1711–1762)*, Kraków 2022. Tam wcześniejsza literatura.

⁸¹ Zbigniew Michalczyk, *Michał Stachowicz (1768–1825). Krakowski malarz między barokiem a romantyzmem*, t. 1 oraz 2, Warszawa 2011.

⁸² Idem, *Krakau (Kraków)*, op. cit., s. 42.

⁸³ Idem, *W lustrzanym odbiciu*, op. cit., s. 129; N. Koziara-Ochęduszek, *Mistrzostwo rysunku*, op. cit., s. 19–20, 25.

⁸⁴ MNK, VIII–rkps. 1129, Książka zawierająca: protokoły sesji, op. cit., s. 124–128.

⁸⁵ Ibidem, s. 124.

⁸⁶ Ibidem, s. 128.

⁸⁷ Ibidem. Spis zmarłych członków cechu zapewne jest tożsamy z rejestrem Wykazu mistrzów malarskich żyjących i zmarłych, rozpoczęte w r. 1759 (sygn. 29/155/0-/1) przechowywanym w ANK.

⁸⁸ MNK, VIII–rkps. 1129, Książka zawierająca: protokoły sesji, op. cit., s. 128.

⁸⁹ Ibidem.

⁹⁰ MNK, VIII–rkps. 1131, Aktorat kongregacji Malarzkiej, op. cit., s. 254–255.

3. Kard. Marcus Antonius Colonna, Poświadczenie autentyczności relikwii św. Łukasza Ewangelisty, 14 VII 1782, pieczę., k. 2., w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie, nr inw. MNK VIII-rkps.1133/3. Fot. A. Olchawska

niono wśród nich przechowywaną bez oprawy relikwię św. Łukasza podarowaną malarzom w 1774 roku przez księdza Antoniego Żołędziowskiego oraz lakierowany krucyfiks z drewna⁹¹. Zachowany jest certyfikat wystawiony przez kardynała Marcantonia Colonnę potwierdzający autentyczność relikwii⁹² (il. 3). Odnotowano również dużą pieczęć srebrną przechowywaną w pudełku, małą pieczęć i dzwonek wykonane z mosiądzu, drewniany krucyfiks oraz „fragmenty” srebrne przekazane przez Mikołaja Janowskiego, Kazimierza Mołodzińskiego oraz Karola Wochowskiego⁹³.

W ramach osobnej listy wymieniono obrazy, co pozwala na weryfikację, w jakim stopniu cech był w stanie wyegzekwować zobowiązania malarzy i pozłotników do wykonania specjalnych prac przeznaczonych do lektorium oraz przekazywania prac

mistrzowskich. Spis otwiera obraz przedstawiający św. Łukasza, określony jako duży i stary, do którego dekorowaną snycersko i złożoną ramę ufundował Karol Wochowski⁹⁴. Najprawdopodobniej był to ten obraz, który malarze chcieli pozyskać z kościoła pw. Wszystkich Świętych. Kolejny – namalowany przez Mikołaja, którego nazwiska nie odnotowano – przedstawiał „Krucyfix” i był oprawiony w ramę, za którą zapłacił Walenty Janowski⁹⁵. Następne wymienione dzieła to oprawione w złożoną ramkę przedstawienie narodzenia Najświętszej Marii Panny autorstwa Łukasza Orłowskiego⁹⁶ oraz dużych rozmiarów obraz Marii trzymającej Dzieciątka Jezus wykonany przez Kazimierza Mołodzińskiego i oprawiony w ramę ufundowaną przez Andrzeja Komonickiego⁹⁷. Kolejne obrazy określono jako „Lanczaft Samarytana” autorstwa Jana Neinderffera w ramie złożonej przez

⁹¹ MNK, VIII-rkps. 1129, Książka zawierająca: protokoły sesji, op. cit., s. 127; Z. Michalczyk, *Krakau (Kraków)*, op. cit., s. 40.

⁹² MNK, VIII-rkps. 1133, dokument luźny nr 3.

⁹³ MNK, VIII-rkps. 1129, Książka zawierająca: protokoły sesji, op. cit., s. 127. Wymienieni malarze przekazali odpowiednio po 3, 4 i 3 luty srebra.

⁹⁴ Ibidem, s. 126.

⁹⁵ Ibidem.

⁹⁶ Ibidem; K. Chrzanowska, *Biografia i twórczość Łukasza Orłowskiego*, op. cit., s. 216.

⁹⁷ MNK, VIII-rkps. 1129, Książka zawierająca: protokoły sesji, op. cit., s. 126.

Benedykta Sochackiego, „Obraz muzykę wyznaczający” wykonany przez Wincentego Orłowskiego oprawiony w lakierowaną na czerwono ramę, za którą zapłacił Szymon Orlicki, oraz przedstawienie kolumny „z gradusami” namalowane przez Stanisława Mogiłańskiego w ramie złożonej przez Jana Remiszowskiego⁹⁸. Dalej wymienione są: namalowane przez Krzysztofa Sikorskiego całopostaciowe przedstawienia św. Bartłomieja Apostoła, obraz przedstawiający św. Stanisława Kostkę autorstwa Józefa Kopaczeńskiego, przekazany po jego śmierci przez wdowę, portret zmarłego Dominika Marii Manginiego oraz najprawdopodobniej popiersiowe przedstawienie św. Bartłomieja autorstwa Jana Molitora⁹⁹. Ponadto wymieniono namalowany przez Łukasza Raczkowskiego obraz przedstawiający patriarchę Jakuba oprawiony w srebrzoną ramę, przedstawienie Mojżesza autorstwa Tomasza Popławskiego, pożegnanie świętych Piotra i Pawła autorstwa Michała Stachowicza oraz przedstawienie Judyty autorstwa Franciszka Mezla¹⁰⁰. W spisie ujęto także wykonany „podwodnio czyli kliiowo” herb cechu oraz rysunki: sklepienia kościoła autorstwa Kazimierza Mołodzińskiego oraz dwie sceny z żywota św. Benedykta wykonane przez nieokreślonego Stachowicza¹⁰¹. Wśród dzieł przechowywanych przez kongregację szczególną uwagę zwracają obraz przedstawiający zgodnie z zapisem w inwentarzu „S. Łukasza w puł”, a więc najprawdopodobniej w ujęciu popiersiowym, namalowany przez Naÿneherca Czecha, oraz akt opisany jako kopia „z Rzymskiej Akademii”¹⁰². Biorąc pod uwagę, że słowem *académie* określano rysunki aktu¹⁰³, krakowscy malarze prawdopodobnie dysponowali ryciną przedstawiającą upozowanego nagiego modela. Mimo podania w archiwaliach zniekształconej formy nazwiska czeskiego artysty można z dużym prawdopodobieństwem przyjąć, że przytoczony zapis odnosi się do malarza Georga Wilhelma Neunhertza. Niestety w aktach cechu nie odnotowano daty ani okoliczności pozyskania tego obrazu. Georg Neunhertz, określony w archiwaliach jako „Pictor Pragensis”, był zaangażowany w wykonanie dekoracji na uroczystości związane z kanonizacją świętych Fidelisa z Sigmaringen i Józefa z Leonessy, które odbyły się w Krakowie w czerwcu

1749 roku¹⁰⁴. Hipotetycznie mógł on wówczas mieć kontakt z krakowskimi malarzami cechowymi, co umożliwiłoby na przykład przekazanie obrazu kongregacji.

W dalszej części spisanej tą samą ręką kontynuacji inwentarza zamieszczono listę mebli znajdujących się w stancji, wśród których wymieniono duży stół, obite płótnem krzesło dla seniora, wykonany z drewna stołek dla pisarza oraz szafę¹⁰⁵. Dodano także informacje o lakierowanej przez Kazimierza Stawskiego skrzynce na przywileje, dwóch skrzynkach różnej wielkości służących najprawdopodobniej do przechowywania świec, prasce do przyciskania pieczęci i tabliczce marmurowej, „tabelli” kongregacji oraz granatowym suknie ze złotymi frędzlami przeznaczonym na stół¹⁰⁶. Szczególną uwagę zwraca wpis dotyczący kilkunastu gipsatur stanowiących własność cechu¹⁰⁷. Przy wpisach dotyczących książek zastawionych przez ks. Mikoszowskiego, przedstawieniu Ukrzyżowania oraz obrazach wykonanych przez Łukasza Orłowskiego, Jana Neinderffera, Wincentego Orłowskiego oraz Józefa Kopaczeńskiego inną ręką dopisano „u Gutowskiego”¹⁰⁸. Inwentarz potwierdza równocześnie wykonanie przez malarzy cechowych większości spośród dziewięciu obrazów zleconych w 1764 roku, a także poświadcza częściowe wyegzekwowanie wymogu przekazywania do stancji cechu majstersztyków.

Członkowie cechu ponosili równocześnie dalsze opłaty związane z utrzymaniem lektorium. W 1773 roku wydano 1 złoty 15 groszy na złoto potrzebne na ramę do obrazu przedstawiającego Narodzenie Najświętszej Marii Panny¹⁰⁹, a w kolejnym odnotowano wydatki na naprawę zamka skrzynki, w której przechowywano świece¹¹⁰. Z zarządzaniem stancją w latach 1775 i 1776 wiązała się konieczność zapłacenia podymnego wynoszącego odpowiednio 12 złotych i 13 złotych 22 grosze¹¹¹. W kolejnym roku zanotowano wydatek 1 złoty 12 groszy na kłódkę

¹⁰⁴ Archiwum Krakowskiej Prowincji Kapucynów, AKKK 95, Kronika klasztoru OO. Kapucynów w Krakowie [1728–1794], k. 41r, 44r. Dekoracja okolicznościowa wykonana na potrzeby tej uroczystości stanie się przedmiotem osobnego opracowania przygotowywanego przez autorkę.

¹⁰⁵ MNK, VIII–rkps. 1129, Książka zawierająca: protokoły sesji, op. cit., s. 124.

¹⁰⁶ Ibidem.

¹⁰⁷ Ibidem.

¹⁰⁸ Ibidem, s. 126, 128.

¹⁰⁹ MNK, VIII–rkps. 696, Regestr percepty i expensy, op. cit., s. 11.

¹¹⁰ Ibidem, s. 11–12.

¹¹¹ Ibidem, s. 12.

⁹⁸ Ibidem.

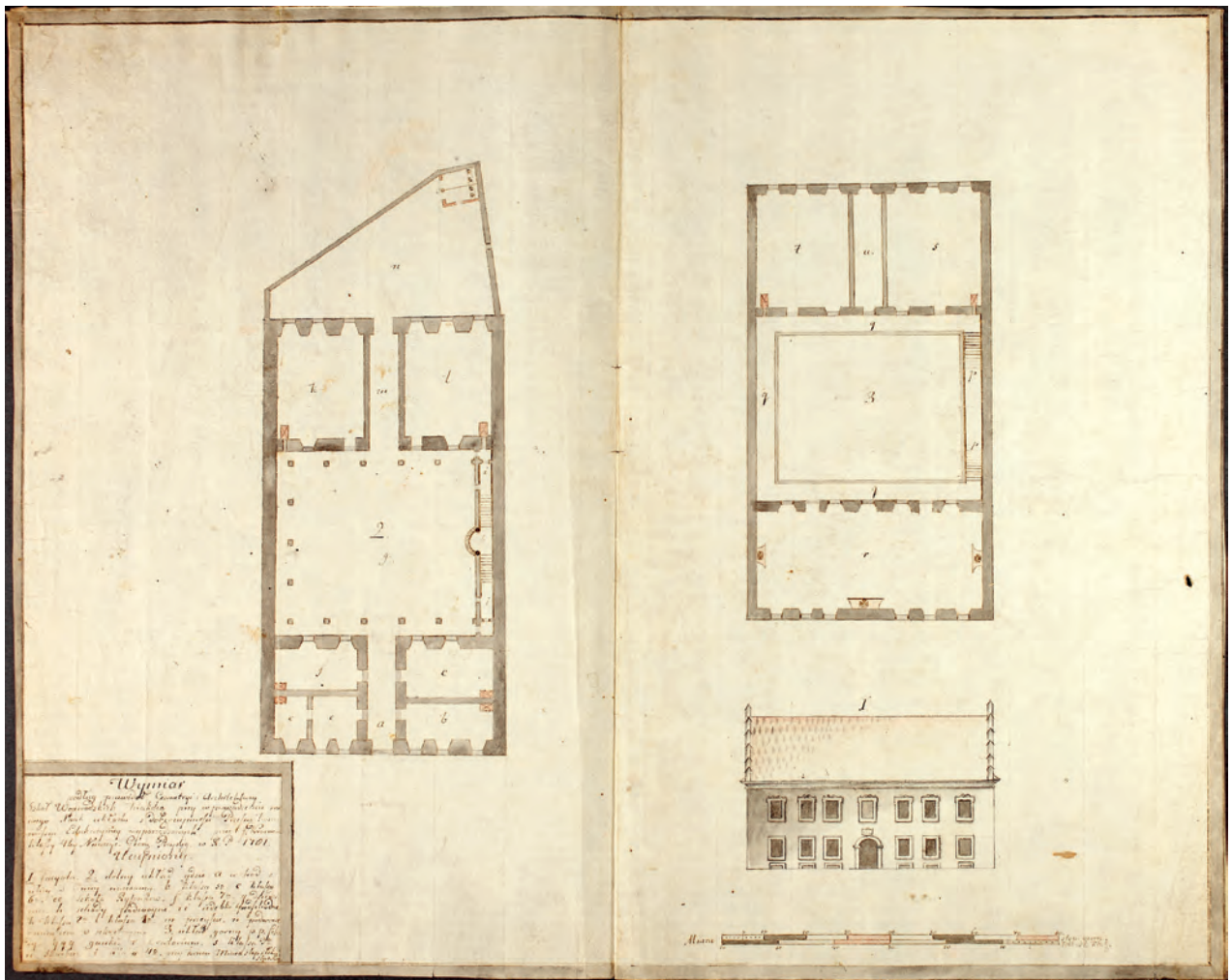
⁹⁹ Ibidem.

¹⁰⁰ Ibidem, s. 125–126.

¹⁰¹ Ibidem, s. 125.

¹⁰² Ibidem, s. 126.

¹⁰³ Zob. np. Susanna Caviglia, *Life Drawing and the Crisis of Historia in French Eighteenth-Century Painting*, „Art History”, vol. 39, issue 1, February 2016, s. 43.

4. Plan Szkół Wojewódzkich Krakowskich, 1781, Józef Kromer, Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, fascykuł 268 *Nowodworsciana Scholae*, nr 5940. Fot. Archiwum

przeznaczoną do stacji oraz 1 złoty 18 groszy na poczęstunek dla uczniów przenoszących rzeczy należące do cechu¹¹².

W 1777 roku po przeprowadzeniu wizytacji Akademii Krakowskiej, w tym Szkół Nowodworskich, Hugo Kołłątaj zanotował, że w budynku szkoły mieściła się kongregacja malarzy „czyli pokoy, w którym malarze mieli swoją szkołę”¹¹³. W związku z planowanym prowadzeniem przez członków cechu lekcji rysunków dla uczniów Szkół Nowodworskich Kołłątaj zaopatrzył cech w zbiór rycin i książek, z których malarze mogli czerpać wzory „do rysunków rzemieślniczych, do figur, iakoteż i dobrych weduł”¹¹⁴. Wyposażenie stacji zostało

¹¹² Ibidem, s. 13.

¹¹³ Ks. Hugona Kołłątaja *Raport z wizytacji akademii krakowskiej, odbytej w r. 1777*, wyd. Jan Leniek, „Archiwum do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce”, T. 13: 1914, s. 194.

¹¹⁴ Ks. Hugona Kołłątaja *Raport*, op. cit., s. 194–195; M. Chamcówna, *Walka malarzy krakowskich*, op. cit.,

więc uzupełnione o materiały, których kopiowanie stanowiło jedną z podstaw kształcenia malarzy¹¹⁵. Reformator zakładał, że umiejętność rysunku będzie dla absolwentów szkoły przydatna przy wykonywaniu pozaartystycznych zawodów¹¹⁶, reprezentując postawę typową dla swojej epoki¹¹⁷.

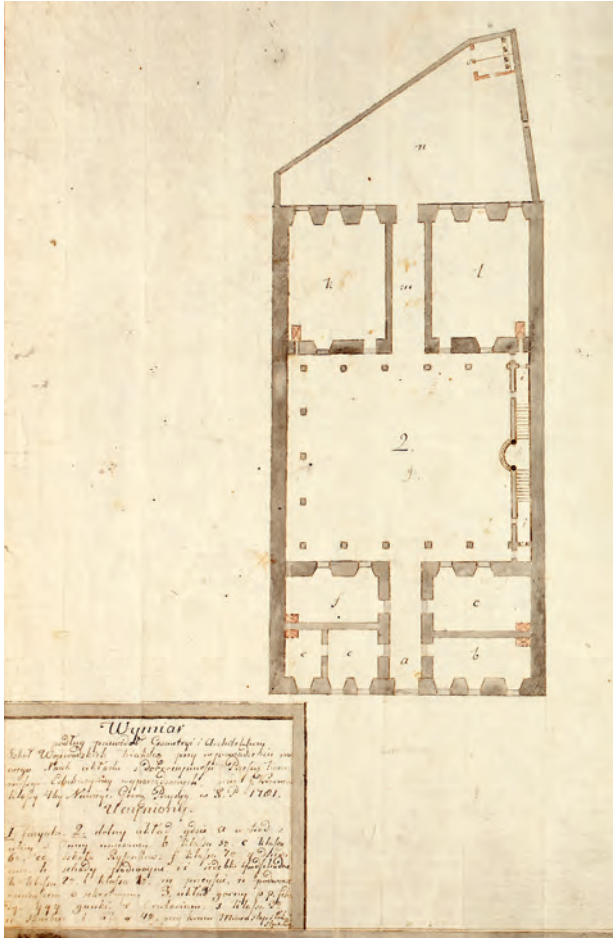
Odotowana przez Kołłątaja „szkoła” malarzy cechowych znajdująca się w budynku Szkół No-

s. 224–225; K. Bartnicka, *Polskie szkolnictwo artystyczne*, op. cit., s. 45; Kamilla Mrozowska, *Pierwsza w Koronie: „szkoły nowodworskie” w latach 1777–1795: w 400-lecie powołania do życia pierwszej kolonii akademickiej w Krakowie*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty”, T. 31: 1988, s. 48–49.

¹¹⁵ Z. Michalczyk, *W lustrzanym odbiciu*, op. cit., s. 130.

¹¹⁶ K. Bartnicka, *Polskie szkolnictwo artystyczne*, op. cit., s. 45; H. Barycz, *Historia Szkół Nowodworskich*, op. cit., s. 258; K. Mrozowska, *Pierwsza w Koronie*, op. cit., s. 49.

¹¹⁷ K. Bartnicka, *Polskie szkolnictwo artystyczne*, op. cit., s. 14–15.

5. Plan Szkół Wojewódzkich Krakowskich, 1781, Józef Kromer, Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, faszkuł 268 Nowodworscianae Scholae, nr 5940, fragment. Fot. Archiwum

wodworskich¹¹⁸, zgodnie z zapisem w omawianym inwentarzu sporządzonym w 1772 roku, zajmowała dwa pomieszczenia¹¹⁹. Informację tę jednoznacznie potwierdza zaznaczenie „Szkoły Rysonkow” na planie Szkół Wojewódzkich Krakowskich sporządzonym w 1781 roku przez Józefa Kromera (il. 4)¹²⁰. Dwa pomieszczenia w układzie amfiladowym zajmowane przez malarzy znajdowały się na parterze budynku w trakcie frontowym po lewej stronie od wejścia (il. 5). Pierwsze, większe, miało dwa okna, natomiast drugie, ulokowane za nim, jedno oraz prawdopodobnie miejsce na murowany piec. Siedziba cechu została opisana w inwentarzu budynku

¹¹⁸ Ks. Hugona Kollątaja Raport, op. cit., s. 194.

¹¹⁹ MNK, VIII-rkps. 1129, Książka zawierająca: protokoły sesji, op. cit., s. 124.

¹²⁰ Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego (dalej: AUJ), faszkuł 268 Nowodworscianae Scholae, nr 5940. Obecnie pomieszczenia w Collegium Nowodworskiego, w których miesiła się stacja malarzy są oznaczone numerami 2 i 2a.

spisanym najprawdopodobniej wraz z wykonaniem planu, a na pewno po 1777 roku, o czym świadczy uwzględnienie w opisie znajdującej się na fasadzie budynku tablicy upamiętniającej remont przeprowadzony w tym roku¹²¹. Zgodnie z tym dokumentem z przejścia do pierwszego z pomieszczeń prowadziły podwójne drzwi określone jako „dwoiste z zamkiem Francuzkim”, mające dwie zasuwki, a do drugiego – pojedyncze drzwi „Z zamkiem Francuzkim na dwóch zawiasach”¹²². Opisując okna, dwa w pierwszym pomieszczeniu i jedno w kolejnym, inwentaryzator zaznaczył, że mają po cztery kwatery¹²³. W mniejszym pomieszczeniu znajdował się fundament pod piec oraz komin, podłoga była nowa, a drewniany strop określono jako nowy i bielony¹²⁴. Jak zaznaczył autor inwentarza, w obu pomieszczeniach malarze przechowywali „sprzęty swoje pod własnym zamknięciem”¹²⁵.

Józef Putanowicz w opublikowanym w 1774 roku opisie budynku nie odnotował stacji cechu, a wzmiankując pomieszczenia, w których później znajdowała się siedziba kongregacji, podał, że dawniej mieszkali w nich profesorowie szkoły¹²⁶. Pozbawiony daty inwentarz budynku Szkół Nowodworskich przechowywany w Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, który spisano prawdopodobnie przed 1776 rokiem¹²⁷, nie zawiera informacji o przeznaczeniu pomieszczeń na potrzeby cechu malarzy¹²⁸. Zgodnie z opisem zamieszczonym w tym dokumencie dwa pokoje zajmowane później przez kongregację malarzy były w złym stanie technicznym¹²⁹. Drzwi prowadzące do pierwszego z nich były „połupane” i z zepsutym zamkiem¹³⁰, natomiast

¹²¹ AUJ, faszkuł 268 Nowodworscianae Scholae, nr 5941 Inwentarz Szkół Wojewódzkich Krakowskich, s. 3, 8.

¹²² Ibidem, s. 8.

¹²³ Ibidem.

¹²⁴ Ibidem.

¹²⁵ Ibidem.

¹²⁶ Józef Alojzy Putanowicz, *Stan Wewnętrzny y Zewnętrzny Studii Generalis Universitatis Cracoviensis 1774*, b.m. [1774], brak paginacji.

¹²⁷ Marek Ferenc, *Collegium Nowodworskiego*, Kraków 2012, s. 27.

¹²⁸ AUJ, faszkuł 268 Nowodworscianae Scholae, nr 5942 Inwentarz czyli Opisanie Szkół Nowodworskich w dawnym stanie zostających.

¹²⁹ Ibidem, s. 2; K. Mrozowska, *Pierwsza w Koronie*, op. cit., s. 47. Badaczka korzystała z inwentarza przechowywanego w Archiwum Głównym Akt Dawnych, którego opublikowany przez nią obszerny fragment jest tożsamy z zapisem w krakowskim dokumencie.

¹³⁰ AUJ, faszkuł 268 Nowodworscianae Scholae, nr 5942 Inwentarz, op. cit., s. 2; K. Mrozowska, *Pierwsza w Koronie*, op. cit., s. 47.

drzwi prowadzące z tego pokoju do następnego były naprawiane¹³¹. Stare podłogi w obu pomieszczeniach określono jako „wygniłe”, a w oknach brakowało szyb, przy czym w przypadku dwóch okien w pierwszym pokoju odnotowano brak części szyb w oknach dzielonych na cztery kwatery, natomiast ramy okna w drugim były całkowicie pozbawione szyb¹³². Warto zaznaczyć, że autor inwentarza najprawdopodobniej pomylił się, notując, że okno drugiego z pomieszczeń znajdujących się w trakcie frontowym umieszczone było od strony dziedzińca budynku, podając równocześnie informację, że okno analogicznie umieszczonego pokoju w trakcie od strony dziedzińca wychodziło na ulicę¹³³. Gruntowny remont budynku, obejmujący także zmianę układu części pomieszczeń w celu utworzenia nowych klas, został przeprowadzony w 1777 roku¹³⁴.

W roku 1782 usunięto malarzy z Akademii Krakowskiej w związku z reformą tej instytucji prowadzoną przez Kołłątaja¹³⁵. Ostatnia sesja cechu malarzy i pozłotników, pozostającego jeszcze pod zwierzchnictwem Akademii Krakowskiej, odbyła się 1 kwietnia 1783 roku¹³⁶. Protokół sesji kończy podsumowanie historii cechu pod opieką Akademii oraz szczegółowy opis usunięcia malarzy z lektorium mieszczącego się w budynku Szkół Nowodworskich¹³⁷. Jak podkreślono, wyremontowana i urządzona przez malarzy własnym kosztem stancja została im odebrana wraz z całym wyposażeniem przez Hugona Kołłątaja, który zadeklarował zwrócenie cechowi poniesionych kosztów¹³⁸. Reformator uważał najprawdopodobniej, że ruchomości znajdujące się w pomieszczeniach należały do Akademii Krakowskiej¹³⁹. Wśród odebranych elementów wyposażenia należących do cechu wymieniono między innymi wiele „malowanych sztuk”, służące do nauki

rysunku gipsatury sprowadzone z Rzymu na koszt kongregacji oraz meble¹⁴⁰.

Po powrocie pod zwierzchnictwo miasta Krakowa cech starał się odzyskać swoje rzeczy pozostawione w lektorium i przejęte przez Kołłątaja. W spisie wydatków cechu obejmujących okres między 18 października 1786 a 14 października następnego roku odnotowano 8 złotych i 9 groszy „Na interes Obrazow w Akademii”, opłaty za pisanie not do Akademii Krakowskiej oraz niezbędny do tego papier wynoszące odpowiednio 5 oraz 1 złotych¹⁴¹.

W Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego przechowywany jest niedatowany list skierowany przez malarzy cechowych najprawdopodobniej do rektora Akademii Krakowskiej określonego mianem jaśnie oświeconego księdza i dobrodzieja¹⁴². Malarze krótko przedstawili w nim okoliczności odebrania im klucza do „Lektoryum Malarskiego” mieszczącego się w „Klassach Nowodworskich”¹⁴³ oraz zaznaczyli, że kosztowny remont stancji sfinansowali z własnych środków, a pomieszczenie wykorzystywane było nie tylko jako miejsce odbywania sesji kongregacji, lecz także do prowadzenia lekcji, które w dni rekreacyjne dawali dla młodzieży szkolnej magistrowie cechu¹⁴⁴. Prosząc o zwrot wyposażenia lektorium, malarze wymienili znajdujące się w nim i zajęte w wyniku decyzji Kołłątaja szesnaste „sztuk Malarski[ch] dla ozdoby mieysca”, ponad sto sprowadzonych z Rzymu „Gibsovych sztuk” przedstawiających różne części ciała w tym ręce i nogi, które wykorzystywano do „rysowania i nauki”, stół, krzesła oraz tablatury¹⁴⁵. Kolejny, także niedatowany, list przechowywany w Archiwum Uniwersytetu

¹³¹ AUJ, faszkuł 268 Nowodworsciana Scholae, nr 5942 Inwentarz, op. cit., s. 2.

¹³² Ibidem, s. 2; K. Mrozowska, *Pierwsza w Koronie*, op. cit., s. 47.

¹³³ AUJ, faszkuł 268 Nowodworsciana Scholae, nr 5942 Inwentarz, op. cit., s. 2–3.

¹³⁴ K. Mrozowska, *Pierwsza w Koronie*, op. cit., s. 48; M. Ferenc, *Collegium Nowodworskiego*, op. cit., s. 29–30.

¹³⁵ M. Chamcówna, *Walka malarzy krakowskich*, op. cit., s. 224–225; D. Wysoczańska, *Notatki o kształceniu artystycznym*, op. cit., s. 88–89.

¹³⁶ MNK, VIII–rkps. 1131, Aktorat kongregacji Malarzkiej, op. cit., s. 262–263.

¹³⁷ Ibidem, s. 263–265.

¹³⁸ Ibidem, s. 264.

¹³⁹ K. Bartnicka, *Polskie szkolnictwo artystyczne*, op. cit., s. 45–46.

¹⁴⁰ MNK, VIII–rkps. 1131, Aktorat kongregacji Malarzkiej, op. cit., s. 264–265.

¹⁴¹ MNK, VIII–rkps. 696, Registr percepty i expensy, op. cit., s. 24, 26.

¹⁴² AUJ, Rkp. 3, Protokół Not od R. 1779 do Roku 1796, k. 222r–222v.

¹⁴³ Ibidem, k. 222r; D. Wysoczańska, *Notatki o kształceniu artystycznym*, op. cit., s. 88. W liście podano, że miejsce na lektorium cechu malarzy zostało wyznaczone przez Akademię Krakowską w 1746 roku. Wobec przyjęcia malarzy pod opiekę Akademii Krakowskiej dopiero w dwa lata później data podana w korespondencji zdaje się mało prawdopodobna.

¹⁴⁴ AUJ, Rkp. 3, Protokół Not, op. cit., k. 222v; M. Chamcówna, *Walka malarzy krakowskich*, op. cit., s. 220; D. Wysoczańska, *Notatki o kształceniu artystycznym*, op. cit., s. 88.

¹⁴⁵ AUJ, Rkp. 3, Protokół Not, op. cit., k. 222v; M. Chamcówna, *Walka malarzy krakowskich*, op. cit., s. 220–221; D. Wysoczańska, *Notatki o kształceniu artystycznym*, op. cit., s. 88.

Jagiellońskiego najprawdopodobniej również skierowany był do rektora Akademii Krakowskiej¹⁴⁶. Malarze wystosowali w nim prośbę o zwrot obrazów i kilkudziesięciu gipsatur, które pozostały w lektorium cechu¹⁴⁷. Zaznaczono, że część elementów wyposażenia stancji została przekazana jako pamiątki, inne miały funkcję dekoracyjną, a trzecią grupę przedmiotów wykorzystywano do „doskonalenia się w rysunkach młodzi Polskiej”¹⁴⁸. Do listu miał zostać dołączony spis elementów wyposażenia pozostałych w lektorium¹⁴⁹.

W dniu 12 października 1789 roku malarze skierowali do Feliksa Oraczewskiego, rektora Szkoły Głównej, trzeci list w sprawie zwrotu obrazów i gipsatur stanowiących wyposażenie lektorium cechu w chwili jego odebrania¹⁵⁰. Jak podkreślono, kilkadziesiąt gipsatur oraz zbiór obrazów stanowiły nie tylko dowody potwierdzające umiejętności malarzy wstępujących do cechu, lecz były także wykorzystywane jako materiały pomocnicze w nauczaniu uczniów oraz doskonaleniu się samych malarzy w uprawianej przez siebie działalności¹⁵¹. Z treści listu wynika, że malarze dołączyli do niego spis rzeczy pozostawionych w lektorium, które chcieliby odzyskać¹⁵². Najprawdopodobniej rejestr ten jest tożsamy z wklejonym na wewnętrzną stronę okładki tomu zawierającego różne dokumenty cechowe spisem zatytułowanym „Regest Obrazow i innych rzeczy w Lectorium Malarzy pozostałych”¹⁵³. Treść tego spisu właściwie pokrywa się z dopiskami do inwentarza z 1772 roku. Odnotowano w nim piętnaście obrazów, gipsatury, meble oraz drobne przedmioty¹⁵⁴. Rejestr otwiera obraz przedstawiający św. Łukasza określony jako duży, a następnie wymieniono przedstawienia: Chrystusa Ukrzyżowanego, Narodzenia Najświętszej Marii Panny, Marii z Dzieciątkiem, św. Stanisława Kostki, patriarchy Jakuba oraz Judyty¹⁵⁵. Ponadto w spisie uwzględniono: „Obraz poprzeczny Dzieci Muzyką się bawiących”, przedstawienie ko-

lumny na schodach, dwa przedstawienia św. Bartłomieja, z których jedno było z dużym prawdopodobieństwem popiersiowe, oraz najprawdopodobniej również popiersiowe przedstawienie Mojżesza¹⁵⁶. Listę zamykają obrazy: stojący akt męski, portret malarza Dominika Marii Manginiego oraz przedstawienie herbu cechu malarzy¹⁵⁷. W spisie wymieniono także jako jedną pozycję „Gipsatur sztuk kilkadziesiąt”, lakierowaną pasyjkę z drewna, krzesło dla seniora oraz stołek dla pisarza, tablice marmurową oraz drewnianą, tablaty i meble¹⁵⁸.

Zabiegi malarzy o zwrot wyposażenia cechu okazały się skuteczne, a odbiór ruchomości nastąpił przed 20 października 1793 roku. Tego dnia bowiem nowy starszy cechu Michał Stachowicz odebrał od swojego poprzednika Karola Wochowskiego zespół przedmiotów, które wymieniano w korespondencji dotyczącej odzyskania przez malarzy swojego majątku kierowanej do władz Szkoły Głównej¹⁵⁹. Składały się na niego przywileje: wydany przez Stefana Batoro w 1583 roku, spisany po niemiecku w 1621 roku, wydany przez króla Władysława IV Wazę w 1638 roku, wystawiony przez Jana Kazimierza Wazę w 1661 roku oraz przywilej od króla Stanisława Augusta Poniatowskiego z 1784 roku¹⁶⁰. Nowy senior otrzymał także relikwie św. Łukasza, drewniany krucyfiks, srebrną pieczęć oraz 10 łutów srebra zastawionego wówczas u Wochowskiego¹⁶¹. Drugi krucyfiks przechowywał Gutowski¹⁶². Wymieniono także przekazane Stachowiczowi obrazy przedstawiające: Najświętszą Marię Pannę, krajobraz z Samarytaninem, św. Łukasza, św. Bartłomieja, „człowieka nagiego”, Judytę, św. Piotra i Pawła oraz obraz „muzykę wyrażający”¹⁶³. Zaznaczono ponadto, że obrazy ukazujące św. Stanisława Kostkę oraz „perspektywę architektury” znajdują się u Matyaszkiewicza¹⁶⁴, który był zapewne tożsamy z należącym do kongregacji Stanisławem Matyaszkiewiczem. Ponadto cech przekazał seniorowi wykonany na papierze rysunek ukazujący sklepienie kościoła, „Sztuki 2. Niebiesko graderowane”, książkę „Architektury”, dwie księgi kopersztychów w zastawie u nieznanego Chmielowskiego oraz „Alfabet” znaj-

¹⁴⁶ AUJ, Rkp. 3, Protokół Not, op. cit., k. 460r.

¹⁴⁷ Ibidem, k. 460r.

¹⁴⁸ Ibidem.

¹⁴⁹ Ibidem.

¹⁵⁰ MNK, VIII-rkps. 1132, Kopie i wpisy akt prawnych dotyczące Kongregacji / przywileje, statuty, petycje do władz / pochodzące głównie z Archiwum Funduszu Edukacyjnego / Akademii Krakowskiej, s. 1, 4.

¹⁵¹ Ibidem, s. 1.

¹⁵² Ibidem.

¹⁵³ Ibidem, dokument wklejony na wewnętrzną stronę okładki tomu, brak numeracji strony.

¹⁵⁴ Ibidem.

¹⁵⁵ Ibidem.

¹⁵⁶ Ibidem.

¹⁵⁷ Ibidem.

¹⁵⁸ Ibidem.

¹⁵⁹ MNK, VIII-rkps. 1131, Aktorat kongregacji Malarzkiej, op. cit., s. 337–339.

¹⁶⁰ Ibidem, s. 337.

¹⁶¹ Ibidem, s. 338.

¹⁶² Ibidem.

¹⁶³ Ibidem.

¹⁶⁴ Ibidem.

dujący się u niejakiego Brodzińskiego¹⁶⁵. Być może uwaga ta odnosi się do należącego do cechu Floriana Brodzińskiego. Dodatkowo przekazano Stachowiczowi między innymi niebieskie sukno na stół, skrzynkę na przywileje, praskę do pieczęci, ponad 40 różnych świec i skrzynkę na nie oraz małą pieczęć mosiężną¹⁶⁶. Ze spisu rzeczy przekazanych Michałowi Stachowiczowi wynika, że cech odzyskał większość elementów wyposażenia lektorium w budynku Szkół Nowodworskich. Na liście brakuje mebli, tablatur oraz gipsatur, co jednak nie stanowi jednoznacznego potwierdzenia, że ich nie odzyskano. Należy bowiem zaznaczyć, że inwentarz obejmuje rzeczy oddane na przechowanie starszemu cechowi, trudno więc oczekiwać, że miałby on najpewniej we własnym domu wygospodarować miejsce na dodatkowe meble oraz gipsy.

Na sesji, która odbyła się 25 czerwca 1797 roku, Stanisław Matyaszekiewicz skarżył się, że odzyskane przez niego z akademii obrazy należące do kongregacji są przechowywane przez starszego Michała Stachowicza zamiast pozostawać do dyspozycji cechu¹⁶⁷. Zgodnie z tłumaczeniem starszego, zatrzymał on obrazy, ponieważ cech nie wypłacał mu należnej pensji, ale wobec uregulowania zobowiązania przekaże dzieła kongregacji¹⁶⁸. Ustalono wówczas także, że „nie tylko te obrazy ale y inne sztuki” powinny pozostawać w zgromadzeniu¹⁶⁹. Na sesji z 22 grudnia 1799 roku kongregacja ponownie zwróciła się do Michała Stachowicza o zwrot ob-

razów¹⁷⁰. Wymieniono dzieła przedstawiające św. Łukasza, św. Stanisława, św. Bartłomieja, św. Piotra i Pawła, Judytę, krajobraz z Samarytaninem, „sztukę muzyczną przez Dzieci”, akt męski, „sztukę Architektury” oraz dwie prace „niebiesko graderowane”¹⁷¹. Równocześnie cech zdecydował o sprzedaży pięciu nieużywanych ksiąg dotyczących „sztuk mechanicznych i fizycznych” oraz przeznaczeniu pozyskanych w ten sposób 23 złotych na cele organizacji¹⁷².

W maju 1807 roku członkowie cechu zdecydowali, że mistrzowie mogą odebrać swoje majstersztyki przekazane do kongregacji pod warunkiem, że uregulują w całości swoje zobowiązania finansowe względem organizacji¹⁷³. Wejście w życie tej decyzji potwierdza zapis w inwentarzu sporządzonym w roku 1809¹⁷⁴. Odnotowano w nim „Obraz wielki S. Łukasza” znajdujący się w jednej z kaplic krakowskiego kościoła Mariackiego, a w odniesieniu do majstersztyków zapisano, że zgodnie z decyzją kongregacji mają je odebrać mistrzowie¹⁷⁵.

Do 1821 roku cech pozostawał właścicielem co najmniej dwóch prac pochodzących z wyposażenia lektorium znajdującego się w siedzibie Szkół Nowodworskich. W kwietniu tego roku członkowie kongregacji zdecydowali o sprzedaży komuś spośród siebie obrazu przedstawiającego św. Łukasza, który miał być „zdezelowany” i „za wielki do przenoszenia” między kolejnymi starszymi cechu¹⁷⁶. Dzieło za 5 złotych polskich nabył Łukasz Kozakiewicz, który

¹⁶⁵ Ibidem, s. 338–339.

¹⁶⁶ Ibidem.

¹⁶⁷ MNK, VIII–rkps. 1130, Książka zawierająca protokoły sesji oraz wpisy uczniów, k. 3r, 4r–4v; MNK, VIII–rkps. 1133, dokument luźny nr 26 Historia Cechu malarzkiego w Krakowie od roku 1797, brak paginacji; Zbigniew Michalczyk, *Krakowski cech malarzy w czasach upadku i początki ambicji akademickich w jego kręgu na przełomie XVIII i XIX wieku*, „Modus. Prace z Historii Sztuki”, T. 8–9: 2009, s. 120 (tu opublikowana *Historia Cechu malarzkiego w Krakowie od roku 1797*); idem, *Michał Stachowicz (1768–1825). Krakowski malarz między barokiem a romantyzmem*, t. 1, Warszawa 2011, s. 20.

¹⁶⁸ MNK, VIII–rkps. 1130, Książka zawierająca protokoły, op. cit., k. 4v; MNK, VIII–rkps. 1133, dokument luźny nr 26 Historia Cechu malarzkiego, op. cit., brak paginacji; Z. Michalczyk, *Krakowski cech malarzy*, op. cit., s. 120; idem, *Michał Stachowicz (1768–1825)*, op. cit., s. 21.

¹⁶⁹ MNK, VIII–rkps. 1130, Książka zawierająca protokoły, op. cit., k. 4v; MNK, VIII–rkps. 1133, dokument luźny nr 26 Historia Cechu malarzkiego, op. cit., brak paginacji; Z. Michalczyk, *Krakowski cech malarzy*, op. cit., s. 120; idem, *Michał Stachowicz (1768–1825)*, op. cit., s. 21.

¹⁷⁰ MNK, VIII–rkps. 1130, Książka zawierająca protokoły, op. cit., k. 17v–18r; MNK, VIII–rkps. 1133, dokument luźny nr 26 Historia Cechu malarzkiego, op. cit., brak paginacji; Z. Michalczyk, *Krakowski cech malarzy*, op. cit., s. 121.

¹⁷¹ MNK, VIII–rkps. 1130, Książka zawierająca protokoły, op. cit., k. 17v; MNK, VIII–rkps. 1133, dokument luźny nr 26 Historia Cechu malarzkiego, op. cit., brak paginacji; Z. Michalczyk, *Krakowski cech malarzy*, op. cit., s. 121.

¹⁷² MNK, VIII–rkps. 1130, Książka zawierająca protokoły, op. cit., k. 18r; MNK, VIII–rkps. 1133, dokument luźny nr 26 Historia Cechu malarzkiego, op. cit., brak paginacji; MNK, VIII–rkps. 696, Regestr percepty i expensy, op. cit., s. 79.

¹⁷³ MNK, VIII–rkps. 1130, Książka zawierająca protokoły, op. cit., k. 42r–42v; MNK, VIII–rkps. 1133, dokument luźny nr 26 Historia Cechu malarzkiego, op. cit., brak paginacji; Z. Michalczyk, *Krakowski cech malarzy*, op. cit., s. 123.

¹⁷⁴ MNK, VIII–rkps. 1129, Książka zawierająca: protokoły sesji, op. cit., s. 123.

¹⁷⁵ Ibidem.

¹⁷⁶ MNK, VIII–rkps. 1130, Książka zawierająca protokoły, op. cit., k. 61r–61v; MNK, VIII–rkps. 1133, dokument

niał dodatkowo spełniać warunek udostępniania go na święto św. Łukasza¹⁷⁷. Obraz ten prawdopodobnie można identyfikować z przedstawieniem św. Łukasza, które malarze pozyskali z kościoła pw. Wszystkich Świętych i przechowywali jako swoją własność. Za tę samą cenę Kozakiewicz zakupił wówczas także „sklepienie na papierze malowane”¹⁷⁸. Wpłatę za oba dzieła odnotowano w księdze rachunkowej cechu pod datą 17 czerwca¹⁷⁹. Tym samym zbiór prac, wykonanych przez malarzy i pozłotników do stacji cechu w Szkołach Nowodworskich oraz przekazywanych tam majstersztyków, uległ rozproszeniu.

Trwający co najmniej od 1754 do 1777 roku proces remontowania oraz wyposażania stacji cechu w budynku Szkół Nowodworskich stanowi odbicie możliwości organizacyjnych oraz ambicji intelektualnych członków kongregacji. Działalność seniora Mikołaja Janowskiego pozwoliła na zgromadzenie

luźny nr 26 *Historia Cechu malarskiego*, op. cit., brak paginacji; Z. Michalczyk, *Krakowski cech malarzy*, op. cit., s. 124.

¹⁷⁷ MNK, VIII-rkps. 1130, Książka zawierająca protokoły, op. cit., k. 61v; MNK, VIII-rkps. 1133, dokument luźny nr 26 *Historia Cechu malarskiego*, op. cit., brak paginacji; Z. Michalczyk, *Krakowski cech malarzy*, op. cit., s. 124.

¹⁷⁸ MNK, VIII-rkps. 1130, Książka zawierająca protokoły, op. cit., k. 61v–62r; MNK, VIII-rkps. 1133, dokument luźny nr 26 *Historia Cechu malarskiego*, op. cit., brak paginacji; Z. Michalczyk, *Krakowski cech malarzy*, op. cit., s. 125.

¹⁷⁹ ANK, 29/155/0/-/26, Regestr percepty i expensy Roku 1802, s. 4.

niezbędnych finansów oraz przeprowadzenie remontu stacji. Zaplanowanie wykonania zespołu nowych, jednorodnych pod względem wymiarów, obrazów oprawionych w ramy stanowiło zapewne próbę zarówno udokumentowania umiejętności malarzy i pozłotników cechowych, jak i zgromadzenia dzieł, które będą stanowić rodzaj pomocy naukowych oraz dekorację wnętrza siedziby kongregacji. Należy bowiem zaznaczyć, że już wówczas planowano prowadzenie w stacji publicznych lekcji. Wraz ze zmianą pokoleniową inne były także możliwości i ambicje członków cechu, którzy w niewielkim stopniu powiększali zbiór prac zgromadzonych w lektorium. Z pewnością nie bez znaczenia była także ogólna sytuacja polityczna i gospodarcza kraju, przyczyniająca się do pogorszenia sytuacji finansowej malarzy i pozłotników. Sposób zarządzania odzyskanym wyposażeniem oraz związane z tym spory pokazują zmianę w postrzeganiu zgromadzonych przez poprzedników ruchomości, które stawały się źródłem coraz liczniejszych problemów. Zapewne to brak możliwości dogodnego przechowywania przedmiotów pochodzących z dawnej stacji cechu oraz pogarszająca się sytuacja finansowa kongregacji sprawiły, że zdecydowano o rozdzieleniu obrazów między malarzy, którzy spłacili swoje zobowiązania wobec cechu. Rozproszenie elementów wyposażenia zamknęło historię zbioru przedmiotów, które miały świadczyć o umiejętnościach zdobywanych przez malarzy i pozłotników w ramach edukacji cechowej oraz o spełnieniu ich ambicji dotyczących przynajmniej formalnej zmiany statusu malarstwa w Krakowie w XVIII wieku.

BIBLIOGRAFIA

Źródła rękopiśmienne

Archiwum Krakowskiej Prowincji Kapucynów, AKKK 95, Kronika klasztoru OO. Kapucynów w Krakowie [1728–1794].

Archiwum Narodowe w Krakowie
Regestr percepty i expensy Roku 1802, sygn. 29/155/0/-/26,

Wykazy mistrzów malarskich żyjących i zmarłych, rozpoczęte w r. 1759, sygn. 29/155/0/-/1,

Zbiór Ambrożego Grabowskiego, sygn. 29/676/0/2/16, Cracoviensia. Zbiór pism dotyczących się dziejów miasta Krakowa jakoteż Akademii, szkół, burs, pobożnych zakładów.

Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego
Fascykul 268 Nowodworscianae Scholae, nr 5940,
Fascykul 268 Nowodworscianae Scholae, nr 5941 Inwentarz Szkół Wojewodzkich Krakowskich,

Fascykul 268 Nowodworscianae Scholae, nr 5942 Inwentarz czyli Opisanie Szkół Nowodworskich w dawnym stanie zostających,
Rkp. 3, Protokół Not od R. 1779 do Roku 1796.

Muzeum Narodowe w Krakowie
Aktorat kongregacji Malarskiej Zamykający w sobie Wszystkie obrządki, iako to Elekcye Seniorskie, Wpisy i wypisy, Dekreta rozne, y inne uchwalenia agitujące się na Sesyach teyże kongregacyi, czyli to publicznych czyli prywatnych który Aktorat porządkiem należytem pisany zaczyna się w Roku Tysięcznym Siedemsetnym Czterdziestym Siódmym Dnia Dziewiętnastego Marca, VIII-rkps. 1131,

Dokument luźny nr 3, VIII-rkps. 1133,
Dokument luźny nr 26 *Historia Cechu malarskiego* w Krakowie od roku 1797, VIII-rkps. 1133,

Kopie i wpisy akt prawnych dotyczące Kongregacji /przywileje, statuty, petycje do władz/ pochodzące głównie

- z Archiwum Funduszu Edukacyjnego /Akademii Krakowskiej, VIII–rkps. 1132,
Książka zawierająca protokoły sesji oraz wpisy uczniów, VIII–rkps. 1130,
Książka zawierająca: protokoły sesji, spisy oszacowanych na żądanie sukcesorów obrazów, spisy ruchomości kongregacji, VIII–rkps. 1129,
Regestr percepty i expensy Kongregacji Malarskiej, VIII–rkps. 696.

Źródła publikowane i opracowania

- Albrychiewicz Jan, w: *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających. Malarze, rzeźbiarze, graficy*, t. 1, red. Jolanta Maurin-Białostocka, Hanna Bartnicka-Górska, Janusz Derwojed et al., Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1971.
- Album studiosorum Universitatis Cracoviensis*, t. 5, *Continens nomina studiosorum ab anno 1720 ad annum 1780*, red. Karol Lewicki, Jerzy Zathej, Kraków–Wrocław 1956.
- Bartnicka Kalina, *Polskie szkolnictwo artystyczne na przełomie XVIII i XIX wieku (1764–1831)*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1971.
- Barycz Henryk, *Historia Szkół Nowodworskich od założenia do reformy H. Kollątaja*, Kraków 1988.
- Bernatowicz Aleksandra, Radwański Andrzej, w: *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających (zmarłych przed 1966 r.). Malarze, rzeźbiarze, graficy*, t. 8, red. Urszula Makowska, Katarzyna Mikocka-Rachubowa, Warszawa 2007.
- Caviglia Susanna, *Life Drawing and the Crisis of Historia in French Eighteenth-Century Painting*, „Art History”, vol. 39, issue 1, February 2016.
- Chamcówna Mirosława, *Walka malarzy krakowskich o wyzwolenie spod praw cechowych*, „Biuletyn Historii Sztuki”, 1954, t. 16, nr 2.
- Chrzanowska Katarzyna, *Biografia i twórczość Łukasza Orłowskiego w świetle źródeł archiwalnych*, „Barok. Historia – Literatura – Sztuka”, 2020–2021, nr 53–56.
- Dettloff Paweł, *Jan Neinderffer – krakowski twórca rokokowych malowideł ściennych*, „Biuletyn Historii Sztuki”, 2016, t. 78, nr 1.
- Dżułyńska Krystyna, Fischingerowa Barbara, *Batkowski Bonawentura*, w: *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających. Malarze, rzeźbiarze, graficy*, t. 1, red. Jolanta Maurin-Białostocka, Hanna Bartnicka-Górska, Janusz Derwojed et al., Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1971.
- Ferenc Marek, *Collegium Nowodworskiego*, Kraków 2012.
- Komoniecki Józef, w: *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających (zmarłych przed 1966 r.). Malarze, rzeźbiarze, graficy*, t. 4, red. Jolanta Maurin-Białostocka, Janusz Derwojed, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1986.
- Koziara-Ochęduszek Natalia, *Mistrzostwo rysunku. Andrzej Radwański (1711–1762)*, Kraków 2022.
- Ks. Hugona Kollątaja *Raport z wizytacji akademii krakowskiej, odbytej w r. 1777*, wyd. J. Leniek, „Archiwum do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce”, T. 13: 1914.
- Lepszy Leonard, *Cech malarski w Polsce. Przyczynek do historii sztuki*, „Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne”, nr 2 i 3, t. 2, 1895.
- , *Cech malarski w Polsce: od wieków średnich do końca XVIII wieku: przyczynek do historii sztuki*, Kraków 1896.
- Lewicki Karol, *O malarzach krakowskich w metrykach studentów U.J. w XVIII w.*, „Biuletyn Historii Sztuki”, 1955, t. 17, nr 2.
- Mangini Dominik Maria, w: *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających (zmarłych przed 1966 r.). Malarze, rzeźbiarze, graficy*, t. 5, red. Janusz Derwojed, Warszawa 1993.
- Michalczyk Zbigniew, *Krakowski cech malarzy w czasach upadku i początki ambicji akademickich w jego kręgu na przełomie XVIII i XIX wieku*, „Modus. Prace z Historii Sztuki”, T. 8–9: 2009.
- , *Michał Stachowicz (1768–1825). Krakowski malarz między barokiem a romantyzmem*, t. 1 i 2, Warszawa 2011.
- , *W lustrzanym odbiciu. Grafika europejska a malarstwo w Rzeczypospolitej w czasach nowożytnych ze szczególnym uwzględnieniem późnego baroku*, Warszawa 2016.
- , *Krakau (Kraków)*, w: *Statuta pictorum: Kommentierte Edition der Maler(zunft)ordnungen im deutschsprachigen Raum des Alten Reiches*, hg. Andreas Tacke, Bd. 3: *Krakau bis Nürnberg*, Petersberg 2018.
- Mrozowska Kamilla, *Pierwsza w Koronie: „szkoły nowodworskie” w latach 1777–1795: w 400-lecie powołania do życia pierwszej kolonii akademickiej w Krakowie*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty”, T. 31: 1988.
- Piotrowski Antoni Tomasz, *Dziennik malarski Andrzeja Radwańskiego malarza krakowskiego z XVIII wieku*, „Krzysztofor”, T. 16: 1989.
- Putanowicz Józef Alojzy, *Stan Wewnętrzny y Zewnętrzny Studii Generalis Universitatis Cracoviensis 1774*, b.m. [1774].
- Rastawiecki Edward, *Słownik malarzów polskich tudzież obcych w Polsce osiadłych lub czasowo w niej przebywających*, t. 3, Warszawa 1857.
- Ryszkiewicz Andrzej, *Dorajski Gabriel*, w: *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających. Malarze, rzeźbiarze, graficy*, t. 2, red. Jolanta Maurin-Białostocka, Hanna Bartnicka-Górska, Joanna Białynicka-Birula et al., Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1975.
- Wysoczańska Danuta, *Notatki o kształceniu artystycznym w Krakowie w XVIII i XIX wieku*, „Rocznik Krakowski”, T. 46: 1975.

Katarzyna Chrzanowska – doktorantka w Szkole Doktorskiej Anthropos Instytutów Polskiej Akademii Nauk. Pod kierunkiem dr. hab. Zbigniewa Michalczyka, prof. IS PAN przygotowuje rozprawę doktorską dotyczącą działalności cechu malarzy i pozłotników oraz jego członków w Krakowie w XVIII wieku. Ukończyła studia magisterskie z historii sztuki na Uniwersytecie Jagiellońskim. Zainteresowania naukowe: malarstwo XVIII wieku w Rzeczypospolitej ze szczególnym uwzględnieniem środowiska krakowskiego, społeczny kontekst funkcjonowania malarzy, wykorzystanie wzorów graficznych w praktyce warsztatowej malarzy oraz proces kształcenia malarzy w ramach organizacji cechowych w Europie Środkowej.

FURNISHINGS OF THE SEAT OF IN THE KRAKOW GUILD OF PAINTERS AND GILDERS IN 1748–1782 AND THEIR LATER FATE

Between 1748 and 1782, the Krakow Guild of Painters and gilders functioned under the auspices of the Krakow Academy and in accordance with the successive statutes granted by its rectors. The guild members were assigned new seat in the Nowodworski Schools building. The furnishings of the renovated premises were to include works made by painters and gilders from the guild specifically for the new premises, as well as masterpieces donated by journeymen completing their training. In 1766, plaster models of human body parts were purchased, most likely in connection with the new regulations governing the teaching of painting. Subsequently, Hugo Kołłątaj supplied the guild with engravings and books useful for teaching drawing. Due to the reform of the Krakow Academy by Kołłątaj in 1782, the painters were removed

from the academy, the keys to the seat were taken away from them, and the furnishings were taken over by the academy. The guild attempted to regain its property by writing letters to the academy authorities, and their efforts were successful: the furnishings of the seat were returned to them. From 1793 onwards, successive guild aldermen kept the documents, paintings and other items from the seat. Due to the deterioration of the guild's financial situation and disputes arising from the retention of the guild's movable property by the aldermen, it was decided in 1807 that the masters could take back their masterpieces if certain conditions were met, and in 1821 two works remaining in the guild's ownership were sold, thus leading to the dispersal of the furnishing of the seat in the Nowodworski Schools building.

Keywords: guild of painters and gilders in Krakow, Nowodworski Schools, Krakow Academy, painting, 18th century, masterpiece